

УДК 141.4
Б 61

Тетяна БІЛЕНКО

**БІБЛІЙНИЙ АНТРОПОЦЕНТРИЗМ:
НОВІ РАКУРСИ ПРОБЛЕМИ**

Рецензія на монографію М. Ю. Чікарькової
**“БІБЛІЙНИЙ АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ТА ЙОГО РОЛЬ
У СТАНОВЛЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”**
(К. : Видавничий дім Д. Бураго, 2010. – 312 с.)

У нашому сьогоденні практично стерто кордони між наукою, релігією, магією та зароблянням грошей і, на жаль, вельми рідко трапляється правдиве зацікавлення фундаментальними початками і витокami нашої духовної культури. Утім нещодавно вийшла друком книжка Марії Юрїївни Чікарькової, що свідчить про незгасний інтерес до вічних питань буття і глибинних та розмаїтих шарів культури. Для предметнішої розмови варто назвати розділи, які складають монографію. Перший: “Формантна роль Біблії в руслі гуманістичної концепції людини (проблема взаємин антропоцентризму з магією та релігією)”. Другий: “Праксеологія паганістичного теургізму”. Третій: “Структурна ієрархія буття в біблійній картині світу. Проблема екзистенціальної свободи творіння”. Четвертий: “Дивергенція в християнстві: проблема плюралістичного дискурсу”. Уже звідси зрозуміло, які ґрунтовні проблеми стали предметом дослідження, який колосальний масив джерел і літератури треба було віднайти, опрацювати і проаналізувати. Список використаної літератури загалом містить 504 позиції, іншомовних – 32. До нього внесено 50 публікацій автора, які вийшли друком у різні роки; тут колективні монографії, статті, тези, виступи на конференціях. Це дуже добрий показник: наукова громадськість мала

© Біленко Тетяна, 2011

можливість познайомитися з аспектами творчого пошуку М.Ю.Чікарькової і, звісно, відреагувала б у разі незгоди з тою чи тою тезою.

Перший розділ монографії одразу занурює читача у складні, багатовекторні проблеми, тут окреслено полісемантичність ключових для цієї роботи термінів *антропоцентризм, релігія, магія, гуманізм*. При всій складності проблем, до яких прикута увага дослідниці, їй вдається обґрунтувати власну позицію і чітко викласти авторську концепцію, переконливо розгорнути її на величезному матеріалі європейської культури. Привертає увагу переконливий висновок із детального аналізу “величезного спектру думок щодо розуміння природи антропоцентризму” (с. 40). “Потрібно застосувати комплексний підхід, врахувавши функціонування даної категорії (а не просто “принципу”) в різних галузях гуманістичного знання й інтегрувати принаймні кілька позицій, чітко відрізнивши, скажімо, розуміння антропоцентризму в секуляризованій свідомості від його християнсько-теологічного еквіваленту” (с. 41 – 42).

Безумовно позитивною рисою монографії є те, що до аналізу залучається величезний період – амплітуда переходу від язичницького світу, наляканого незрозумілими силами природи, до світу біблійного монотеїзму, що встановлює трансцендентну Першопричину Буття як Абсолютного Добра, причому людина мислиться як образ і подоба згаданої Першопричини. Це радикально змінює антропологічний вимір культуротворчості, є надзвичайно важливим етапом у русі гуманізму. Дослідниця дещо побіжно (бажаний докладніший аналіз) окреслює вершинні моменти руху біблійної ідеї, яка полягає у вивільненні людини від темної влади зла, а воно асоціюється з попереднім політеїстичним етапом духовності й релятивністю моралі. Авторці вдалося вибудувати філософську парадигму з тих величезних масивів матеріалу, які зазвичай розглядаються релігієзнавцями та теологами. Вона переконливо доводить, що інтелектуалізована модель світу в Біблії радикально відрізняється від міфологічної картини світу в язичницьких системах, і якщо в останніх людина фактично мусить обирати

роль богоборця та теурга у змаганні з незрозумілими вищими силами, то біблійний етап формує нову етику і прагнення пізнання законів, за якими будується Всесвіт. Закономірно у книзі багато місця відведено формуванню поняття “совість” як категоричного імперативу, на якому тримається вся система біблійної аксіології.

Особливо цікаві фрагменти, в яких авторка звертається до джерел, що практично завжди перебувають поза увагою філософів. Тут на першому місці оригінальні й глибокі інтерпретації біблійних текстів, а також унікальні об’єкти дослідження – “Житіє св. Кипріяна”, герой якого еволюціонував від язичницького мага до християнського подвижника; догмат патристів про Триєдиного Бога. Це свідчить про новий імпульс дерзання людини осягнути ще незнані метафізичні обрії. Не обійдений увагою навіть посібник для інквізиторів епохи Реформації – “Молот відьом”, який позбавлено аури демонізму: перед нами свідоцтво радше розгубленості християнської свідомості людини епохи Ренесансу перед лавиною відродження архаїчного язичницького окультизму і намагання якось приборкати ці нові руйнівні імпульси.

Дослідниця не уникає складних й проблемних питань на кшталт розрізнення типів антропоцентризму (релігійний, секулярний тощо), так само як і проєкцій усіх цих пошуків у наше сьогодення. М. Чікарькова відверто окреслює параметри духовної кризи, до якої призвело прагнення зруйнувати інтертекстуальну роль Біблії в культурі..

Зрозуміло, що, піднявши силу-силенну культурно-історичного матеріалу, авторка не може детально описувати плин культурного пошуку у всіх його подробицях і мусить обирати найбільш репрезентативні моменти й ситуації, але при цьому книга не справляє враження фрагментарності та механічного поєднання різних епізодів – у ній відчувається розуміння філіації ідей, що ними жило людство від давніх-давен до сьогодення, масштабність мислення і щирий запал правдивого дослідника філософії культури.

Без сумніву, ця книга стане цінним матеріалом як для науковців, які звертаються до джерел формування європейської культури, так і для студентів ВНЗ, які ще на студентській лаві занурюються в наукові пошуки. Тут відкриваються справді

неосяжні обрії, адже авторка багато що залишає як проблеми для подальшого розв'язання, і це ще раз доводить відому тезу: справжнє наукове дослідження неодмінно відкриває нові обрії.

Книга не позбавлена певних недоліків.

Передусім, органічно відчутна потреба в покажчиках – предметному та іменному, як мінімум. Вельми бажаний словник маловживаних спеціальних термінів, адже монографія потрапить до рук як добре обізнаним із предметом дослідження фахівцям, так і юним пошуковцям, аспірантам, здобувачам наукових ступенів, студентам. Читачеві треба допомогти опанувати той огром теоретично осмисленого колосального масиву пам'яток, джерел, фольклорних, наукових, художніх праць, квінтесенцію яких авторка подає в книзі. Без того легко загубитися, хоч логіка дослідження не порушена.

Дуже шкідливі вербальні кальки і русизми – лексичні, синтаксичні, граматичні. Можливо, цим породжені мовні покручі, збагнути які неможливо. Скажімо, на с.165 написано: “історія мук єгипетських” як втіленої дії “гніву” Ягве містить у собі історію його жертвоприношення “народом”, з одного боку, та приношення їм в жертву “народу” (так перекладено уривок із праці А.Г.Кифішина). Це про кого? Є й інші приклади вербальної некоректності. Язичницько-політеїстичні системи “*виживали* поступово міфологічну свідомість” (а вони її *витісняли*); установка *кріпне* (*міцніє*); *вірне* спостереження О.Меня (*правильне*), *вірно* (*правильно*) зазначає С.Головащенко; цитування “Фауста” не *знаходимо за потрібне* (не вважаємо нужним); ...стан екстазу, трансу, коли інтелект, емоції і фізичний стан людини *знаходяться* в повній гармонії (а хто їх там знайшов? Вони *перебувають* у гармонії); російське “в качестве” аж ніяк не можна перекладати “*в якості*”, лише *як*; людина *потерпіла поразку* (*зазнала поразки*). Мабуть, не було часу вчитати. Це дуже гірко, не просто неприємно, адже монографія М.Ю.Чикарькової – ґрунтовна, солідна, всебічно аргументована праця. Ота “ложка дьогтю” категорично зайва.

І ще – про шрифт монографії. Він такий дрібний, що книгу дуже важко читати, треба брати лупу. Чому так?

Хочу сподіватися, що друге видання монографії М.Ю.Чікарькової – а робота на те заслуговує – буде позбавлене цих недоречностей.